

Јелка Панић

Градска библиотека „Божидар Кнежевић”, Убу

jolocka@yandex.ru

СТРУЧНИ РАД

УДК:027.52:028.5(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.020>

ОБЛИКОВАЊЕ ЧИТАЛАЧКЕ КУЛТУРЕ ДЕЦЕ И МЛАДИХ У ГРАДСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ У УБУ – ОД ЗАБАВЕ ДО НАВИКЕ

Сажетак: Рад се бави питањем развоја читалачке културе деце и младих у Градској библиотеци „Божидар Кнежевић” у Убу, кроз анализу програмских активности које ова установа спроводи у континуитету. Полазећи од теоријских поставки о важности читања у раном и школском узрасту, разматра се на који начин библиотечки програми – креативне радионице, литерарни конкурси, посете школских група, програми за предшколце, као и новоотворени Омладински клуб – доприносе трансформацији читања из пуне забавне активности у трајну животну навику. Примењена је квалитативна анализа програмске грађе доступне на званичном сајту библиотеке, уз ослонац на релевантну домаћу и страну стручну литературу. Резултати показују да осмишљен и доследно спровођен читалачки програм значајно утиче на формирање читалачких компетенција, подстиче креативност и критичко мишљење, те јача везу деце и младих с библиотеком као простором учења и уживања.

Кључне речи: читалачка култура, деца и млади, јавна библиотека, читалачки програми, промоција читања, Градска библиотека у Убу.

УВОД

Читање је темељна когнитивна и културна компетенција без које је пуноправно учешће у савременом друштву знања готово незамисливо. Иако је у доба дигиталних технологија интензивност читања штампане речи опала, нарочито међу децом и младима, истраживања упорно потврђују да су читалачке навике стечене у детињству непосредно повезане

с академским успехом, развојем емпатије, критичким мишљењем и доживотним учењем.¹

У том контексту јавна библиотека заузима јединствено место – она није само чувар и посредник у приступу грађи, већ активни субјект у обликовању читалачке културе заједнице. Мала градска библиотека, у општини попут Уба, носи нарочиту одговорност: у срединама где је понуда других културних садржаја ограничена, библиотека неретко представља примарни простор у коме деца и млади стичу прве читалачке искуства и, у најбољем случају, изграђују трајну љубав према књизи.

У овом раду анализиран је програм Градске библиотеке „Божидар Кнежевић” у Убу, намењене деци и младима, с циљем да се испита на које начине ти програми подстичу прелазак с повремениог, забавног односа према читању на свесну и трајну читалачку навику. Методолошки, рад почива на квалитативној анализи програмске документације доступне на службеном сајту библиотеке,² допуњене увидима из релевантне библиотечке и педагошке литературе.

Читаоница у Убу основана је крајем 19. века, а данашња Градска библиотека „Божидар Кнежевић” функционише као самостална установа културе, чији је оснивач општина Уб. Библиотека располаже фондом од преко 51.000 библиотечких јединица и доступна је грађанима радним данима и суботом. Организационо је повезана с Матичном библиотеком „Љубомир Ненадовић” у Ваљеву, Народном библиотеком Србије и укључена је у систем COBISS.

Изградња и пресељење у нову, савремену зграду у претходној години омогућили су Библиотеци квалитетан простор за рад – свечану салу за програме, простор за радионице, читаоницу, одвојене просторе за децу и тинејџере. Модеран простор са савременим намештајем и значајно већи капацитети, довели су до тога да се повећа број активности које библиотека реализује у корист заједнице. Поред класичне позајмице, Библиотека је данас препознатљив простор за културне и едукативне садржаје: организује књижевне вечери, промоције, изложбе, литерарне и ликовне конкурсе, поетске сусрете и, нарочито у фокусу овог рада, разноврсне програме за децу и младе.

¹ Alice Sullivan and Matt Brown, “Reading for pleasure and progress in vocabulary and mathematics”, *British Educational Research Journal*, No. 41(6) (2015), 971–991.

² www.bibliotekaub.rs (приступљено 3. 4. 2026).

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ: ЧИТАЊЕ, НАВИКА И БИБЛИОТЕКА

Читалачка култура подразумева скуп знања, вештина, ставова и навика у вези са читањем. За разлику од описмењавања, које је у домену формалног образовања, развој читалачке културе претпоставља дужи и комплекснији процес у коме породица, школа и установе попут библиотеке делују синергијски.

Психолог М. Вулф (Maryanne Wolf) истиче да читалачки мозак није урођен – он се гради кроз понављана искуства са текстом. Наш мозак, читајући неко дело, интегрише све визуелне, аудитивне, семантичке, синтаксичке и инференцијалне информације, тако да читалац, аутоматски повезује прочитано са сопственим размишљањем и личним ставовима.³ Теорија само-одређења такође нуди корисну аналитичку перспективу: деца ће читати са задовољством ако осећају аутономију у избору градива, ако доживе читање као компетентну активност и ако буду читалачки повезана с другима.⁴ Управо ова три елемента – слобода избора, подршка у савладавању изазова и друштвена димензија – могу бити повезана са добро осмишљеним библиотечким програмима.

Систематски рад на промоцији читања међу младом популацијом мора бити усклађен са иновацијама у раду библиотека, са захтевима нових покољења и њиховим интересовањима. „Мења се модел креирањем нових, савременијих услуга које се нуде корисницима, првенствено за децу и младе, будућу публику библиотека, који су највише захваћени технолошким променама”.⁵ Те промене иду у корак са захтевима друштва и образовања на које се гледа као целоживотно и доживотно, у чему је значајна улога библиотека. У ИФЛА Смерницама за јавне библиотеке⁶ истиче се одговорност за децу и младе у смислу да библиотеке морају да им пруже сазнања

³ Maryanne Wolf, *Proust and the squid: The story and science of the reading brain* (Sidney: HarperCollins Publishers Australia Pty. Ltd), 2007, 24

⁴ Edward L. Deci and Richard M. Ryan, “The ‘what’ and ‘why’ of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior”, *Psychological Inquiry*, Vol. 11, no. 4 (2000), 227–268, https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_DeciRyan_PWhatWhy.pdf (accessed 2. 4. 2026).

⁵ Милица Матијевић и Елизабета Георгиев, „Зед генерација као публика библиотека: инфлуенсери, друштвене мреже, мобилне апликације”, у *Иновације и трендови у библиотекарству: програм / XV конференција Библиотекарског друштва Србије, Београд–Чачак, 12–14. децембар 2018*, ур. Богдан Трифунови (Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2018), 29–40.

⁶ <https://nb.rs/smernice-za-razvoj-javnih-biblioteka/> (приступљено 3. 4. 2026).

неопходна за целоживотно учење и писменост. Радам у библиотекама, подстицањем на стицање знања и читање, свакако ће деца и млади имати много бенефита у будућности.⁷

ПРОГРАМИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ: ПРЕГЛЕД И АНАЛИЗА

Као основни облик рада са младима и децом користе се радионице. Оне представљају централни методолошки приступ у раду Библиотеке с децом. Од 2023. године евидентирано је преко четрдесет реализованих радионица, намењених двома узрасним групама: млађем (предшколском и нижем школском) и старијем узрасту. Ова диференцијација показује педагошку свест о развојним потребама корисника.

Тематска разноврсност радионица изузетно је широка. Поред читалачких радионица (у оквиру које деца разговарају о прочитаним књигама и деле утиске, квизови о књижевности, такмичења), реализују се ликовно-креативне радионице (осликавање, бојење, „пећинско сликање”, колаж, прављење различитих употребних предмета), научно-едукативне (радионица о Сунчевом систему, афричким селима, морском станишту, археологији, природним појавама...), радионице стрипа, израда и играње друштвених игара у периоду распуста, те радионице о култури говора у оквиру пројекта „Караван културе говора”. Ова последња категорија посебно је вредна пажње, будући да непосредно доприноси развоју вербалних и читалачких компетенција.

Радионице нису само привлачне деци – оне стратешки преплићу „забавни” и „образовни” слој, стварајући тако позитивно читалачко искуство и поистовећивање с библиотеком као пријатним местом. Ово је у складу с налазима Стефана Крашена (Stephen D. Krashen) о значају слободног, добровољног читања и позитивних читалачких окружења за формирање трајних навика.⁸

Важан облик рада Библиотеке јесу организоване посете деце из Предшколске установе „Уб” и ученика основних и средњих школа из убске

⁷ Милица Матијевић, „Будућност знања – јавне библиотеке су значајан едукативни извор за омладину”, у *Информациона писменост и доживотно учење*, ур. проф. др Александра Вранеш и др. (Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду: Библиотекарско друштво Србије, 2008), 331–336.

⁸ Stephen D. Krashen, *The power of reading: Insights from the research (2nd ed.)* (Westport: Libraries Unlimited, 2004), 64; https://www.sdkrashen.com/content/books/the_power_of_reading.pdf (accessed 3. 4. 2026).

општине. На пример, поводом Међународног дана дечје књиге (2. априла), у Библиотеку су дошле две групе предшколаца са васпитачицама, а истог дана, за ученике Гимназије, организовано је стручно вођење. Обишли су библиотечки простор, упознали се с фондовима и могућностима за рад и провођење слободног времена у Библиотеци, као и са информацијама какве програме Библиотека нуди. Такве посете испуњавају вишеструку улогу – демистификују библиотеку, подстичу радозналост и стварају примарно искуство библиотечке средине које деца касније памте.

Педагошка истраживања потврђују да је прва посета библиотеци у вртићком или раном школском узрасту снажан предиктор каснијег библиотечког чланства и читалачких навика.⁹ Из тог угла, систематска сарадња Библиотеке у Убу с васпитно-образовним установама на локалном нивоу представља дугорочну инвестицију у читалачку културу заједнице.

Важан инструмент у промоцији активног читања и писања су курсеви за ученике. Библиотека је у 2025/2026. години расписала конкурс „Један дан у мом животу”, намењен ученицима основних школа убске општине, а који представља и сарадњу са руским библиотекама за децу и младе, што је било додатни мотив за учешће. Резултати конкурса свечано су проглашени 2. априла 2026. године, након чега је одржано уручење награда – уз поклон-књиге, симболичан и педагошки пригодан избор награде. Конкурс за предшколце и основце са темом Васкрса расписан је у марту 2026. године, што је традиционални конкурс више од десет година. Библиотека редовно организује и конкурсе за ликовне радове, као и конкурсе фотографије.

Значај конкурса не огледа се само у профилисању даровитих ученика. Процес писања конкурсног рада подразумева читање (ради стицања идеја и модела), промишљање и уобличавање сопствених идеја – дакле, низ активности које директно ојачавају читалачке и писане компетенције. Ово је у складу са принципом „читање–писање” (Tierney и Pearson), по коме је читање и писање у интеракцији узајамно подстицајно.¹⁰ Значајно је за све учеснике, јер их учи квалитетном надметању, учи их да бодре једни друге, да се боре за своје ставове, али и да науче да поднесу пораз.

⁹ Christina Clark, *Linkin school libraries and literacy: Young people's reading habits and attitudes to their school library, and an exploration of the relationship between school library use and school attainment*. (London: National Literacy Trust), 2010, 4. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED513438.pdf> (accessed 3. 4. 2026).

¹⁰ Robert J. Tierney and David P. Pearson, *Toward a composing model of reading*. *Language Arts* (Washington: National Inst. of Education, 1983), 261.

У јануару 2026. године Библиотека је отворила Омладински књижевни атеље, нудећи тиме „нешто сасвим ново за младе”. Отварање овог простора означава стратешки помак: уместо да библиотека буде место искључиво за децу млађег узраста или одрасле читаоце, она свесно прихвата тинејџере и младе као равноправну и посебно значајну корисничку групу. Управо је рад с тинејџегима традиционално „Ахилова пета” јавних библиотека – ова популација неретко напушта библиотечку заједницу у периоду средње адолесценције (око 13. до 16. године), када вршњачки притисак и дигиталне платформе преузимају примат над читањем. У омладинском клубу, у библиотеци, млади се могу дружити и бити повезани с књигом и читањем у неформалном окружењу, нису под притиском и присмотром одраслих или професора, што им даје слободу говора и комуникације и чини библиотеку простором у коме су они слободни, независни и у окружењу истомишљеника. У Библиотеци се често одвијају школска такмичења. Тако је недавно математичко такмичење „Кенгур” одржано у библиотечком простору за ученике Гимназије, што представља прави пример сарадничког облика рада с младима – библиотека постаје хаб „hub” за интелектуалне активности младих, не само место позајмице.

Подршка програмима огледа се и у континуираном обнављању фонда намењеног деци и младима. Богат, атрактиван и савремен фонд предуслов је свих читалачких програма: без квалитетних књига, ниједан програм не може дугорочно да оствари жељене ефекте. Истраживања библиотечких услуга доследно показују да доступност и разноврсност фонда директно корелира с учесталашћу читања међу децом (Neuman и Celano).¹¹ Донаторска политика Библиотеке, уз редовне буџетске набавке, обезбеђује овај предуслов, али и планирање набавке и праћење трендова у издаваштву за младе, као и одзиве на друштвеним мрежама и рецензије за књиге које су младима привлачне. Строго се води рачуна о квалитету, али и о томе да деца и млади дођу до жељене литературе када су у осетљивом узрасту, када често имају сукобе и неспоразуме са родитељима, наставницима или вршњацима. Библиотекари, својом стручношћу и обученошћу, често помажу деци да преброде тешке ситуације и да им понуде литературу која ће им помоћи у разумевању личних и туђих ставова или осећања и навести их да дођу решења.

¹¹ Susan B. Neuman and Donna Celano, “Access to print in low-income and middle-income communities”, *Reading Research Quarterly*, Vol. 36, no. 1 (2001), 8–26. <https://websites.umich.edu/~sbneuman/pdf/AccessToPrint.pdf> (accessed 3. 4. 2026).

КОНЦЕПТУАЛНИ ОКВИР, ИЗАЗОВИ И МОГУЋИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА

Анализа приказаних програма открива јасан концепт: Библиотека у Убу не тежи само да забави децу, иако је забавни елемент свесно и педагошки оправдано присутан у свим активностима. Оно чему програми заједнички теже јесте трансформација, односно постепени прелаз читалачког ангажмана с нивоа спорадичне забаве на ниво свесне, самостално одабране навике.

Овај процес може бити приказан кроз три концептуалне фазе. У фази привлачења, кроз радионице, посете, атрактивне конкурсе и нове активности, попут Омладинског клуба, Библиотека смањује баријере и позиционира се као пријатно, достигну и узбудљиво место. У фази укорењивања понављане позитивне интеракције с књигом и читалачком заједницом постепено граде читалачки идентитет: дете које чита не само зато што је тако задато, него зато што то жели. У фази аутономије дете или млада особа читање интернализује као вредност – читање постаје „сопствени” избор, независан од спољашњих подстицаја. Свакако је јасно да деца са позитивним читалачким осећајем и са осећајем да је библиотека њихово треће место, чешће бирају читање слободном вољом и упорнија су у суочавању с тежим текстовима.

Упркос бројним програмским успесима, рад с децом и младима у јавним библиотекама оптерећен је структурним изазовима. Ограничена финансијска средства отежавају систематско запошљавање стручних сарадника (педагога, психолога или библиотекара специјализованог за рад с децом). Конкурентност дигиталних садржаја – посебно видео-игара, стриминг платформи и друштвених мрежа – представља додатан изазов у привлачењу пажње деце и младих.

Перспективни правци развоја могу обухватити увођење читалачких клубова по узрастним групама, с редовним окупљањима и разговорима о прочитаним делима; сарадњу са школским библиотекарима ради координисаних програма читалачке писмености; дигиталне читалачке изазове прилагођене различитим узрастима; као и менторске програме у којима старији ученици воде млађе кроз читалачка искуства. Такође, систематска евалуација програма – кроз упитнике, разговоре с корисницима и праћење читалачких навика уписаних чланова – пружила би вредне повратне информације за будуће планирање.

ЗАКЉУЧАК

Уз стручно-теоријска упоришта у савременим истраживањима о читалачкој писмености, когнитивним ефектима читања и развојној психологији, рад показује да Библиотека у Убу не само да реализује програме него и примењује, интуитивно и осмишљено, принципе позитивног читалачког окружења, аутономије у избору и социјалне читалачке мотивације. То је пут на коме забава нераскидиво прераста у навiku – и управо у том преласку лежи дугорочна вредност библиотечке делатности за децу и младе. Посебно је вредно истаћи да овај модел рада није резервисан само за велике градске библиотеке с бројним кадром и богатим ресурсима. Напротив, искуство Библиотеке у Убу показује да је кључни ресурс воља, стручност и посвећеност библиотекара заједници коју служе. „Библиотеке и библиотекарски морају да дају све од себе да осигурају да не назадујемо што се тиче писмености”,¹² а самим тим и читања, што све заједно доводи и до доприноса библиотека у повећању друштвених компетенција неопходних за демократско учешће свих грађана.¹³

Свака радионица, сваки конкурс, свака посета школске групе представља малу али неутуђиву карику у ланцу изградње читалачке заједнице. Стога овај рад може послужити и као подстицај другим библиотекама у мањим срединама да препознају сопствени потенцијал и смело коракају у правцу активне промоције читања међу децом и младима. „Сви ми читамо да бисмо разумели, или почели да разумевамо. Не можемо без читања. Читање је, готово као и дисање, наша суштинска функција.”¹⁴ Градска библиотека „Божидар Кнежевић” у Убу активним и разноврсним програмима за децу и младе управо то и показује – да једна мала јавна библиотека може бити значајан чинилац у обликовању читалачке културе локалне заједнице. Анализа програмске грађе открива осмишљен приступ у коме се забавни, креативни и едукативни елементи стратешки преплићу, с циљем да читање – кроз радионице, конкурсе, посете, нове просторе и богаћење фонда – постане незаобилазни део свакодневног живота деце у Убу и околини.

¹² Majkl Gorman, *Naše neprolazne vrednosti: bibliotekarstvo u XXI veku* (Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2007), 150.

¹³ Vesna Crnogorac, *Javne biblioteke i demokratija* (Beograd: Clio, 2018), 136.

¹⁴ Alberto Mangel, *Istorija čitanja* (Novi Sad: Svetovi, 2005), 17.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамовић, Зоран, *Образовање у токовима знања*. Београд: Завод за уџбенике, 2013.
2. Wolf, Maryanne, *Proust and the squid: The story and science of the reading brain*. Sidnej: HarperCollins Publishers Australia Pty. Ltd, 2007.
3. Вучковић, Жељко и Нада Тодоров, *Култура читања у времену интернета*. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић”, 2010.
4. Gorman, Majkl, *Naše neprolazne vrednosti: bibliotekarstvo u XXI veku*. Београд: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2007.
5. Градска библиотека „Божидар Кнежевић” Уб. Активности и најавна дешавања. <https://www.bibliotekaub.rs> (приступљено 3. 4. 2026).
6. Deci, L. Edvard и Ryan, M. Richard, „The ‘what’ and ‘why’ of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior”. *Psychological Inquiry*. Vol. 11, No. 4 (2000), 227–268. https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_DeciRyan_PIWhatWhy.pdf (accessed 3. 4. 2026).
7. Clark, Christina, *Linking school libraries and literacy: Young people’s reading habits and attitudes to their school library, and an exploration of the relationship between school library use and school attainment*. London: National Literacy Trust, 2010. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED513438.pdf> (accessed 3. 4. 2026).
8. Krashen, Stephen. D, *The power of reading: Insights from the research* (2nd ed.). Westport: Libraries Unlimited, 2004. https://www.sdkrashen.com/content/books/the_power_of_reading.pdf (accessed 3. 4. 2026).
9. Mangel, Alberto. *Istorija čitanja*. Novi Sad: Svetovi, 2005.
10. Матијевић, Милица, „Будућност знања – јавне библиотеке су значајан едукативни извор за омладину”. *Информациона писменост и доживотно учење*, ур. проф. др Александра Вранеш и др. 331–336. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду: Библиотекарско друштво Србије, 2008.
11. Матијевић, Милица и Георгиев Елизабета, „Зед генерација као публика библиотека: инфлуенсери, друштвене мреже, мобилне апликације”. *Иновације и трендови у библиотекарству: програм / XV конференција Библиотекарског друштва Србије, Београд–Чачак, 12–14. децембар 2018*. Ур. Богдан Трифуновић 29–40. Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2018.
12. Neuman, Susan B. и Celano, Donna, “Access to print in low-income and middle-income communities”, *Reading Research Quarterly*. Vol. 36, no. 1 (2001): 8–26. <https://websites.umich.edu/~sbneuman/pdf/AccessToPrint.pdf> <https://websites.umich.edu/~sbneuman/pdf/AccessToPrint.pdf> (accessed 3. 4. 2026).

13. Sullivan, Alice и Brown, Matt, “Reading for pleasure and progress in vocabulary and mathematics” у *British Educational Research Journal*. No. 41(6), (2015) 971–991.
14. Tierney, Robert J. and Pearson, P. David, *Toward a composing model of reading. Language Arts*. Washington: National Inst. of Education, 1983.
15. Crnogorac, Vesna, *Javne biblioteke i demokratija*. Beograd: Clio, 2018.
16. <https://nb.rs/smernice-za-razvoj-javnih-biblioteka/> (приступљено 3. 4. 20026).
17. www.bibliotekaub.rs (приступљено 3. 4. 2026).

Jelka Panić

Public Library “Božidar Knežević”, Ub

SHAPING THE READING CULTURE OF CHILDREN AND YOUTH IN THE CITY LIBRARY IN UBU – FROM FUN TO HABIT

Summary: The paper deals with the issue of the development of reading culture among children and youth in the City Library “Božidar Knežević” in Ub, through an analysis of program activities that this institution implements on an ongoing basis. Starting from theoretical assumptions about the importance of reading in early and school age, the paper considers how library programs – creative workshops, literary competitions, school group visits, programs for preschoolers, as well as the newly opened Youth Club - contribute to the transformation of reading from a mere entertainment activity into a lasting life habit. A qualitative analysis of the program materials available on the official library website was applied, relying on relevant domestic and foreign professional literature. The results show that a well-designed and consistently implemented reading program significantly influences the formation of reading competencies, encourages creativity and critical thinking, and strengthens the connection of children and young people with the library as a space for learning and enjoyment.

Keywords: reading culture, children and youth, public library, reading programs, promotion of reading, Ub City Library.